

Crna Gora
Ministarstvo odbrane

Adresa: Jovana Tomaševića 29,
81000 Podgorica, Crna Gora
tel: +382 20 483 388
www.mod.gov.me

Direktorat za logistiku

Broj: UPI 0701-037/25-1162/3

12-11-2025 godine

Za: Odjeljenje za normativne poslove

Predmet: Dopis MANS-a za slobodan pristup informacijama br. 156285

Poštovani,

Vašim dopisom broj UPI 12-037/25-1162/2 od 4. novembra 2025. godine Direktoratu za logistiku dostavljen je zahtjev NVO MANS br. 156285 od 4. novembra 2025. godine. Navedenim dopisom, NVO MANS traži da im Ministarstvo odbrane dostavi kopiju „Master dokumenta za naoružanje i ubojna sredstva u Ministarstvu odbrane i Vojsci Crne Gore“ (u daljem tekstu: Master dokument) i svih akata i službenih radnji koje se odnose na pripremu i usvajanje tog dokumenta.

Direktorat za logistiku je analizirao navedeni zahtjev MANS-a, pregledao i razmotrio raspoloživu dokumentaciju, radne materijale i relevantni pravni okvir.

Obavještavamo vas da Vlada Crne Gore nije usvojila Master dokument, koji je po svojoj prirodi bio tzv. „živi dokument“, namijenjen za prikaz relevantnih tehničkih informacija i predviđen za redovno ažuriranje, pa iz tog razloga nije potpisivan od strane ovlašćenog lica, niti je ikada dostavljan na mišljenje drugim ministarstvima radi usvajanja od strane Vlade. Pripadnici tadašnjeg Direktorata za materijalne resurse (DMR) Ministarstva odbrane izradili su ga na zahtjev Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju (OEBS) kao preduslov za uspostavljanje zajedničkog projekta pod nazivom „Ublažavanje bezbjednosnih rizika za SALW/SCA za Crnu Goru“, koji je i dalje aktivan.

U vezi sa prirodom samog dokumenta, navodimo da u njegovom tekstu (str 6) jasno stoji: „Ovaj Master dokument predstavlja osnovu za izradu Master plana za uništavanje viškova naoružanja i ubojnih sredstava, kao i za razvoj održivog sistema upravljanja životnim ciklusom naoružanja i ubojnih sredstava koji će biti primarni dokument programskog upravljanja koje koriste sve zainteresovane strane.(...) Master plan će biti takozvani „živi dokument“, a prvo izdanje će biti izrađeno i usvojeno na sastanku svih zainteresovanih strana od 11. do 15. februara 2019. godine“ Napominjemo da „Master plan“ (kao proširena verzija Master dokumenta sa više podataka) nikada nije urađen, a Master dokument je ažuriran u februaru 2019. godine i imao je ulogu „Master plana“.

Takođe, na strani 9 Master dokumenta navedeno je: „Bitna i korisna činjenica je da u Crnoj Gori postoji nivo svijesti o nedostacima sposobnosti i spremnosti za djelovanje. Jasan dokaz u ovom pogledu je tekući proces razvoja i stalnog ažuriranja ovog dokumenta.“

U skladu sa gore navedenim, obavještavamo vas da Ministarstvo odbrane nije u posjedu pomenutog Master dokumenta u smislu arhiviranog i zavedenog primjerka, već ga posjeduje samo u elektronskoj formi, čiju štampanu kopiju vam, radi transparentnosti, dostavljamo u prilogu.

S poštovanjem,

ppk mr Radovan Kostić

VP GENERALNOG DIREKTORA

Prilog:

- Master dokument za naoružanje i ubojna sredstva u Ministarstvu odbrane i Vojsci Crne Gore, februar 2019

Dostavljeno:

- a/a (bez priloga)
- Naslov
- Direktorat za logistiku (na znanje, bez priloga)

CRNA GORA

MINISTARSTVO ODBRANE
Direktorat za materijalne resurse

MASTER DOKUMENT

za naoružanje i ubojna sredstva
u Ministarstvu odbrane
i Vojski Crne Gore

U Podgorici,
februar 2019. godine

Sadržaj

Sadržaj.....	2
1 Izazovi po pitanju naoružanja, ubojnih sredstava i skladištenja municije	Error! Bookmark not defined.
1.1 Krajnje stanje	Error! Bookmark not defined.
1.2 Namjera Ministarstva odbrane.....	Error! Bookmark not defined.
1.3 Prioriteti u razvojnim sposobnostima.....	Error! Bookmark not defined.
1.4 Master Plan.....	6
1.5 Koraci ka krajnjem stanju.....	6
2. Sledeći koraci	Error! Bookmark not defined.
2.1. Mogući vremenski okvir.....	Error! Bookmark not defined.
2.2. Sadašnje stanje po pitanju naoružanja i ubojnih sredstava	Error! Bookmark not defined.
2.3. Normativni i regulatorni aspekti, činjenice i zapažanja	Error! Bookmark not defined.
2.4. Analiza zainteresovanih strana.....	9
3. Doktrine i koncepti.....	Error! Bookmark not defined.
3.1. Normativni okvir....	10
3.2. Propisi naoružanja i ubojnih sredstava.....	11
3.3. Mjere ZoP, ZiZnR i ZŽS.....	11
3.4. Standardne operative procedure (SOP)	11
3.5. Opšte smjernice za planiranje upravljanja naoružanjem i ubojnim sredstvima.....	12
3.6. Normativni okvir i komunikacija	12
3.7. Informacije	12
4. Organizacioni okvir	14
4.1. Procjena nedostajućih organizacionih sposobnosti/procesi	14
5. Obuka.....	Error! Bookmark not defined.
6. Materijalni resursi.....	17
6.1. Oprema	17
6.2. Infrastruktura	17
6.3. Logistika (održivost)	17
6.4. Bezbjednost	20
7. Ljudski resursi	Error! Bookmark not defined.
7.1. Rezime nedostajućih mogućnosti.....	21
APPENDIX 1.....	22
8. Stanje infrastrukture, objekata i opreme	22

8.1. Postojeća infrastruktura	Error! Bookmark not defined.
8.1.1. „SASOVIĆI“ Zelenika.....	22
8.1.2. „TARAŠ“ Danilovgrad	23
8.1.3. „BREZOVIK“ Nikšić – osnovni podaci	23
8.1.4. „NOVA LOKACIJA“ Pljevlja (Židovići)	23
8.1.5. Planovi za nastavak rješavanja viškova ubojnih sredstava	24
APPENDIX 2.....	25
9. Identifikovane potrebe	25
9.1. Prioriteti	25
10. Infrastruktura, sredstva i oprema	25
10.1. Nastavak rekonstrukcije skladišta Brezovik	25
10.2. Rekonstrukcija skladišta u Pljevljima	25
10.3. Nadzor kapaciteta municije – Ispitivanje stabilnosti baruta.....	25
10.4. Planovi za sledeći period za ispitivanje stabilnosti baruta.....	26
11. Zajednički program sa ITF ustanovom	Error! Bookmark not defined.
12. NATO fond povjerenja – osnovni podaci	27
13. "Pilot Projekat" sa MO Albanije – osnovni podaci.....	27
14. Program preventivnog uništavanja u Crnoj Gori-osnovni podaci.....	Error! Bookmark not defined.

1. Izazovi po pitanju naoružanja, ubojnih sredstava i skladištenja municije

Jedan od većih bezbjednosnih rizika Crne Gore i dalje je višak ubojnih sredstava koji se nalazi u skladištima Vojske Crne Gore. Ovaj problem je danas znatno manji u odnosu na 2006. godinu, ali je i dalje veoma prisutan.

Nakon obnove nezavisnosti Crne Gore, u vojnim skladištima nalazile su se, u odnosu na realne potrebe Vojske Crne Gore i veličinu naše teritorije, prevelike količine ubojnih sredstava velike razorne moći, što je predstavljalo ogromnu prijetnju po živote i zdravlje ljudi i životnu sredinu.

Od 2006. godine pa do danas riješeno je preko 86% viškova ubojnih sredstava. Jedan dio ovih viškova riješen je putem prodaje, a znatan dio kroz nekoliko programa za rješavanje viškova, i to:

- 1) MONDEM program** - u toku, završava se ove godine,
- 2) NATO fond povjerenja** - toku,
- 3) Tehnički sporazum sa Vladom Sjedinjenih država o uništenju naoružanja i municije.** Ovaj program je završen 2013. godine i to veoma uspješno,
- 4) "Pilot Projekat"** u saradnji sa MO Albanije. Ovaj projekat uspješno je realizovan 2014. godine,
- 5) Preventivno uništavanje municije sa nestabilnim barutima i druge kritične municije,** u organizaciji Ministarstva odbrane. Ovo je stalan program.

Takođe, u toku su pripreme za početak realizacije još jednog, međunarodnog projekta korišćenjem finansijskih sredstava **ITF fonda**.

Trenutno u skladištima Vojske Crne Gore imamo ukupno oko 2.500 tone ubojnih sredstava, od čega je 1.534 tona u višku, dok se od te količine na listama za uništavanje nalazi 739 tona ubojnih sredstava. Manji dio ovih ubojnih sredstava je smanjene stabilnosti, dok su skoro u svim ostalim sredstvima istekli vremenski resursi.

Iskustva svih ovih projekata, posebno MONDEM programa, biće od velikog značaja za uspješnu realizaciju budućih projekata (projekti u saradnji sa OEBS-om i projekat u saradnji sa ITF-om).

Ozirom na značaj i specifičnost ubojnih sredstava, pored rješavanja viškova UbS i razvoja kapaciteta sigurnog skladištenja, postoji velika potreba i za obukom i edukacijom ljudstva za rad na ovim sredstvima.

U Vojski Crne Gore evidentan je dugogodišnji jaz u edukaciji i obuci u ovoj oblasti, što za posledicu ima smanjenu bazu stručnog kadra. Ovaj problem će se rješavati paralelno na dva kolosijeka tako što će Ministarstvo istovremeno unapređivati infrastrukturne kapacitete i opremanje logističkih kapaciteta (laboratorijom) za praćenje stanja kvaliteta ubojnih sredstava sa jedne strane, a sa druge, u saradnji sa međunarodnim organizacijama, planirati obuku i usavršavanje stručnih lica iz ove oblasti za potrebe Vojske Crne Gore.

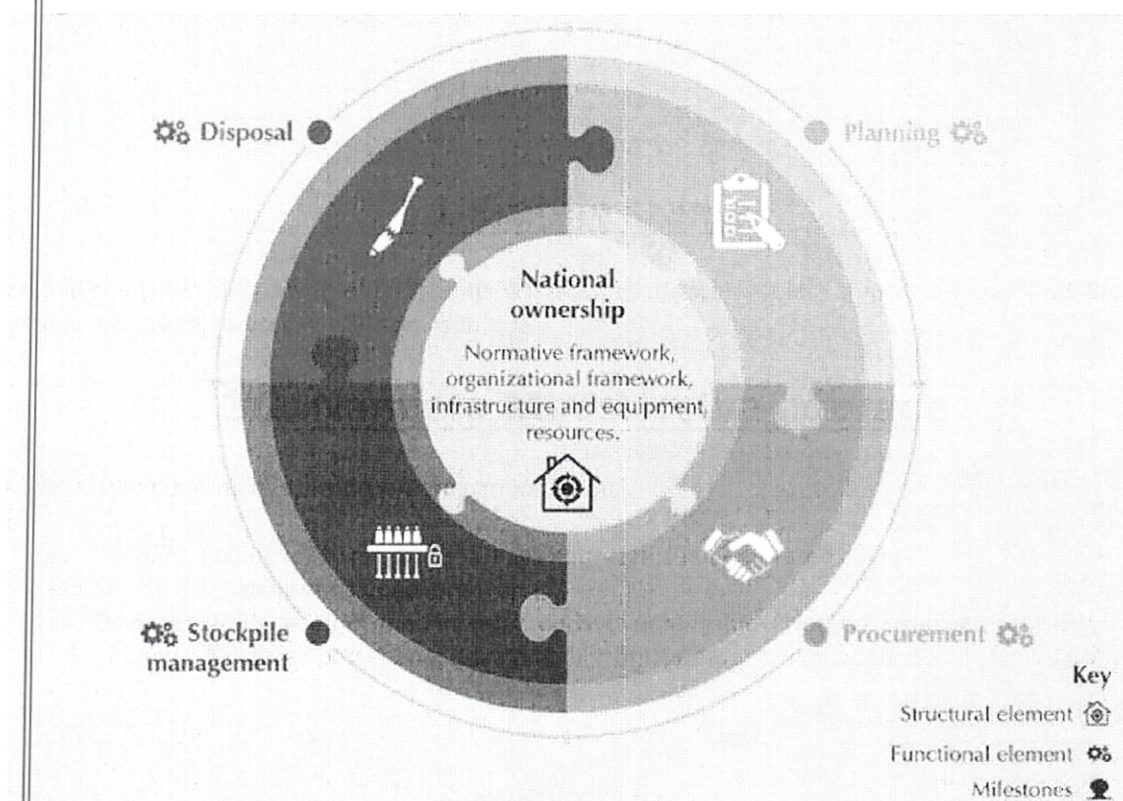
1.1 Krajnje stanje

Krajnje stanje je transparentno uništavanje viškova naoružanja i ubojnih sredstava i razvoj održivog sistema upravljanja životnim ciklusom istih.

1.2. Namjera Ministarstva odbrane

Ministarstvo odbrane i Vojska Crne Gore namjerava da:

- Do 2020. godine uništi preostale viškova naoružanja i ubojnih sredstava;
- Smanji broj skladišta na dogovoreni broj;
- Do kraja 2025. godine implementira održivo upravljanje životnim ciklusom naoružanja i ubojnih sredstava, postepeno, usvajanjem i prilagođavanjem modela Small Arms LCMA i IATG.

1.3. Prioriteti u razvojnim sposobnostima

Kao što je rečeno u Strategijskom pregledu odbrane Crne Gore, Ministarstvo odbrane i Vojska Crne Gore nijesu u mogućnosti da istovremeno razvijaju sve potrebne sposobnosti. Stoga su određeni prioriteti u razvoju sposobnosti, koji su u ovom dokumentu navedeni selektivno, u skladu sa onim vrstama sredstava koje podrazumijevaju opremanje i sa određenim naoružanjem i ubojnim sredstvima.

U skladu sa ovim smjernicama i prioritetima, formiraće se i formacijski sastav Vojske Crne Gore, a na osnovu toga i njena materijalna formacija, kojom će biti definisana sredstva i oprema kojima Vojska treba da raspolaže, bilo na upotrebi, bilo u svojim rezervama.

Glavni prioriteti Ministarstva odbrane su:

- Trening eksperata za municiju i naoružanje,
- Povećanje sigurnosti i bezbjednosti skladišta za naoružanje i ubojna sredstva,
- Uništavanje neperspektivne i opasne municije,
- Uspostavljanje kapaciteta nacionalnog nadzora za naoružanje i municiju,
- Razvoj sposobnosti za zaštitu kritične vojne infrastrukture,
- Razvoj SOP Regulativa za naoružanje i ubojna sredstva.

U kratkoročnom i srednjoročnom periodu, u saradnji sa OEBS-om, zainteresovanim zemljama učesnicima i drugim zainteresovanim stranama, biće realizovane sledeće aktivnosti i projekti:

1) Jačanje nacionalnih kapaciteta za upravljanje zalihama naoružanja i municije:

- Obezbediti odgovarajuću popunu stručnim kadrom za planiranje i upravljanje životnim ciklusom UbS na strateškom, operativnom i taktičkom nivou, kao i kontinuirano obučavanje i edukaciju pripadnika Ministarstva odbrane i Vojske Crne Gore. Ovo bi se takođe radilo u skladu sa principom Moderacija-Mentoring-Monitoring i podrazumijevaće podršku i savjete međunarodnih stručnjaka (takođe i tokom implementacije).
- Razviti održive kapacitete za testiranje hemijske stabilnosti baruta, kao dio upravljanja životnim ciklusom municije. Ovo podrazumijeva razvijanje održivih kapaciteta za obuku za korišćenje mobilnih laboratorija za hemijsko ispitivanje. Ovo bi se uradilo u skladu sa principom Moderatorsko-mentorskog nadgledanja i podrazumijevaće najmanje trogodišnji napor uz podršku i savjete međunarodnih stručnjaka (takođe u toku implementacije). Nadalje, ovo bi uključivalo i nabavku ili dobijanje donacijom malih mobilnih laboratorija i sve neophodne opreme potrebne za njihovo postavljanje i korišćenje.

2) Nastavak razvijanja kapaciteta sigurnog skladištenja municije

- Urađen je glavni projekat rekonstrukcije skladišta Brezovik, od čega su završeni radovi na rekonstrukciji svih magacina za skladištenje UbS. U toku su radovi na rekonstrukciji ograde, ali ostali radovi predviđeni projektom još nisu urađeni zbog nedostatka novčanih sredstava. Od ovih radova, prioritetno treba rješavati dio projekta koji se odnosi na protivpožarno obezbjeđenje skladišta Brezovik.
- U međuvremenu, pojavio se još jedan zahtjev: izgradnja nove ograde oko čitavog skladišta "Brezovik", uključujući video-nadzor i perimetrij.

1.4 Master Plan

Ovaj Master dokument predstavlja osnovu za izradu Master plana za uništavanje viškova naoružanja i ubojnih sredstava, kao i za razvoj održivog sistema upravljanja životnim ciklusom naoružanja i ubojnih sredstava koji će biti primarni dokumentom programskog upravljanja koji koriste sve zainteresovane strane.

Usvojiće se i prilagoditi principi najbolje prakse u ovim oblastima koje objavljuje OEBS^{1 2}, the Small Arms Survey³ i process smanjenja rizika iz UN SaferGuard⁴.

Master plan će biti takozvani "živi dokument", a prvo izdanje će biti izrađeno i usvojeno na sastanku svih zainteresovanih strana od 11. do 15. Februara 2019. Godine.

¹ Handbook of Best Practices on Small Arms and Light Weapons - <https://www.osce.org/fsc/13616>

² OSCE Handbook of Best Practices on Conventional Ammunition - <https://www.osce.org/fsc/33371>

³ A Practical Guide to Life-cycle Management of Ammunition - <http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/Q-Handbooks/HB-05-LCMA/SAS-HB05-LCMA.pdf>

⁴ <https://www.un.org/disarmament/un-saferguard/guide-lines/>

1.5. Koraci ka krajnjem stanju

Krajnje stanje je transparentno uništavanje viškova naoružanja i ubojnih sredstava i razvoj održivog sistema upravljanja životnim ciklusom istih, koji obuhvata sledeće aktivnosti:

- Istraživanje i razvoj
 - Postavljanje zahtjeva za novo ili zamijenjeno naoružanje i ubojna sredstva
- Testiranje i procjena, npr:
 - Testiranje prije puštanja u rad
 - Nadzor nad postojećim zalihama
 - Testiranje produženja roka trajanja
- Upravljanje bezbjednošću i regulativama, npr:
 - Izrada zakonodavstva i zakonskih odredba za odbranu/propisa u skladu sa međunarodnim propisima i zakonima
 - Izrada i odobravanje SOP-a
 - Usaglašenost nadzora sa nacionalnim propisima za municiju i naoružanje
 - Uvoz/izvoz licence odobrenja i praćenje usklađenosti
 - Izrada i odobravanje granice eksploziva za skladišta UbS
 - Projektovanje i odobrenje objekata za upotrebu, za naoružanje i ubojna sredstva
- Nabavka
 - Postavljanje zahtjeva za kupovinu naoružanja i ubojnih sredstava
 - Upravljanje projektima nabavke, od koncepta do konačnog odlaganja
- Upotreba naoružanja i ubojnih sredstava
 - Praćenje učinka
 - Istraživanje nesreće/incidenta i izvještavanje
- Transport
 - Unutra lokacija Ministarstva odbrane/Vojske Crne Gore
 - Na državnoj drumskoj/željezničkoj infrastrukturi
 - Međunarodni načini transporta: put/željeznica/vazduh/more
- Skladištenje
 - Projektovanje
 - Odobrenje i licenciranje za upotrebu
 - Nadzor bezbjednosti i sigurnosti
- Održavanje
 - Obezbeđivanje lanca komandovanja kvalitetom naoružanja i ubojnih sredstava
 - Inspekcija i popravka ili modifikacija naoružanja i ubojnih sredstava
- Odlaganje (u svim okolnostima)
 - Prodaja
 - Upotreba za obuku
 - Neutralizacija

2. Sljedeći koraci

12-13 Dec 2018 – Ministarstvo odbrane Crne Gore predstavilo je na sastancima OEBS-a i IGoF-a u Beču dostignuća i naučene lekcije iz programa MONDEM za buduće projekte i pomoć, kao i osnovne činjenice u Glavnom dokumentu.

11-15 Feb 2019 – Ministarstvo odbrane Crne Gore i OEBS će održati radni sastanak Master dokumenta sa svim potencijalnim akterima (na njemu će učestvovati predstavnici OEBS-a, UNDP-a, TF-a, SAD-a, Austrije, Švajcarske i druge moguće zainteresovane strane, MUP-a, MVP-a, policije i

drugih subjekata). Nakon ovog sastanka imat ćemo konačnu sliku o potrebnim projektima i konkretnim donatorima.

24-28 Feb 2019 - Posjeta tima za obuku u vezi naoružanja i ubojnih sredstava iz Austrije.

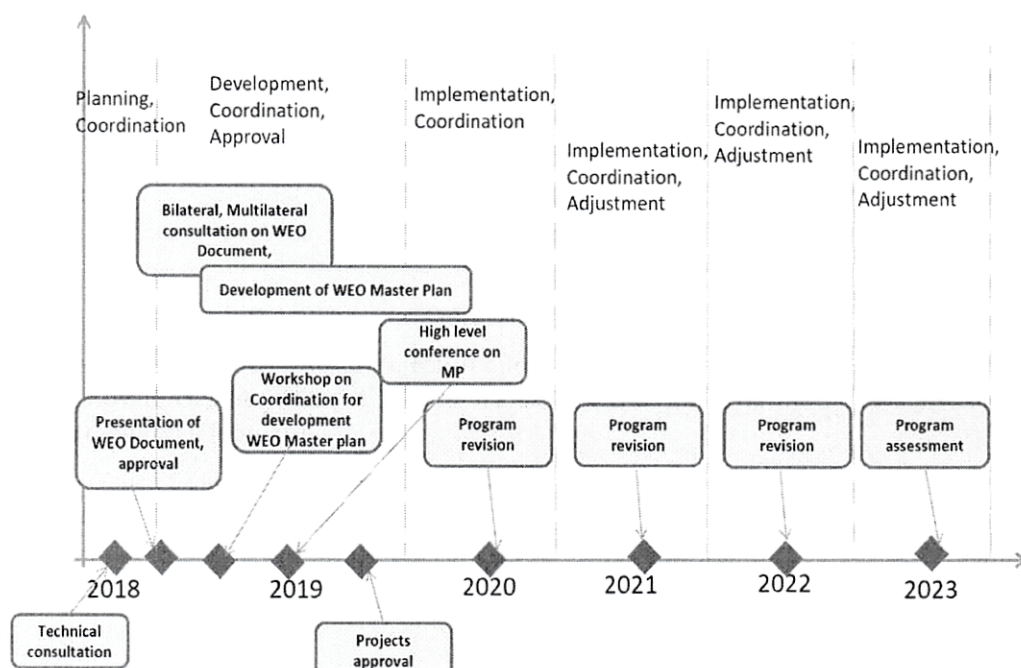
Mar/Apr 2019 – Konferencija na visokom nivou o budućim projektima; Ministarstvo odbrane Crne Gore će prezentovati OEBS-u, FSC-u i IGoF-u na sastanku u Beču okvire budućih projekata dogovorenih na radionici u februaru.

Mar/Apr 2019 – Obuka troje ljudi za naoružanje i ubojna sredstva u Austriji.

Feb 2019 – Feb 2020 – Izrada kompletnog Master plana.

Feb 2019 pa nadalje – implementacija projekata

2.1. Mogući vremenski okvir

2.2 Sadašnje stanje po pitanju naoružanja i ubojnih sredstava

Jasno je da su naoružanje i ubojna sredstva od izuzetnog značaja za funkcionisanje odbrambenog sistema. Međutim, uvijek treba imati u vidu i veoma velike rizike i potencijalne opasnosti koje upotreba i skladištenje ovih vrsta sredstava nose sa sobom, što se posebno odnosi na ubojna sredstva. Ukoliko se rizici i opasnosti ne preduprijede planskim radom i striktnim sprovođenjem procedura u vezi bezbjedne upotrebe i sigurnog skladištenja municije, može doći do nesagledivih posljedica po civilno stanovništvo Crne Gore, pripadnike Vojske, životnu sredinu, kao i infrastrukturu.

Da bi se preduzele sve neophodne mjere koje će preduprijediti akcidente vezane za naoružanje i ubojna sredstva, potrebno je imati u vidu sistem snabdijevanja i skladištenja ovih sredstava u Vojsci Crne Gore, kao i sve aspekte životnog ciklusa naoružanja i ubojnih sredstava.

2.3 Normativni i regulativni aspekti, činjenice i zapažanja

Aktivnosti imaju za cilj da doprinesu sigurnom i bezbjednom skladištenju naoružanja i ubojnih sredstava u Crnoj Gori, kroz izgradnju kapaciteta u upravljanju zalihama, uključujući implementaciju standardizovanih sigurnosnih i bezbjednosnih koncepata.

Sljedeći normativni aspekti čine ključni dio ukupnih institucionalnih sposobnosti i komplementarni su tehničkim aspektima procjene. Nije praktično procjenjivati institucionalne sposobnosti i nedostatke sposobnosti bez dobrog razumijevanja organizacione strukture, procesa i procedura.

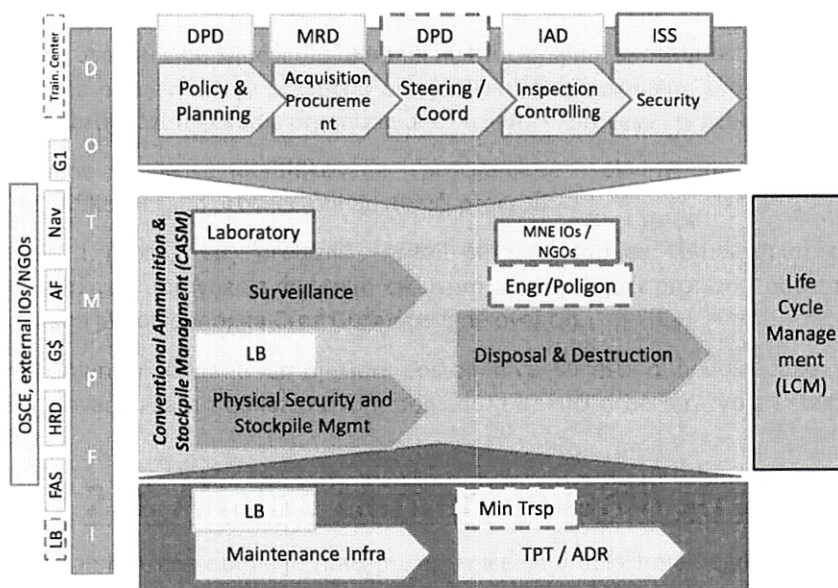
Prvo, zainteresovane strane su identifikovane i procijenjene u okviru njihove strukture i okvira. Istovremeno, identifikovani su i procijenjeni postojeći procesi.

Konačno, učesnici i procesi su "prolazili" i čitali se u skladu sa standardnim zahtjevima za implementaciju održivog upravljanja životnim ciklusom, omogućujući procjenu potreba, vezanih za resurse i znanje kako je potrebno, da Crna Gora postigne ovaj cilj.

Bitna i korisna činjenica je da u Crnoj Gori postoji nivo svijesti o nedostacima sposobnosti i spremnosti za djelovanje. Jasan dokaz u ovom pogledu je tekući proces razvoja i stalnog ažuriranja ovog dokumenta.

2.4. Analiza zainteresovanih strana

Analiza zainteresovanih strana otkrila je značajna ograničenja u oblastima odgovornosti i odlučivanja u finansijskim i ljudskim resursima. Organizacija još uvijek nije spremna da ispuni svoje zahtjeve zbog nedostatka finansijskih i ljudskih resursa koji su potrebni da bi se podržalo efikasno i djelotvorno upravljanje životnim ciklusom naoružanja i vojne opreme.

Slika 1 – Pregled organizacije, zainteresovanih strana i procesa

Na slici je prikazan pregled sa postojećim djelovima (žute kutije sa žutim okvirom), djelimično dostupne mogućnosti (žuta kutija sa crvenim isprekidanim okvirom) i nedostajući procesi i mogućnosti (žuta kutija sa crvenim okvirom). Na ovoj slici je takođe prikazan dio koji nedostaje u procesu "od kraja do kraja".

Ova analiza koristi elemente metodologije razvoja sposobnosti NATO-a, npr: Doktrina; Organizacija; Obuka; Materijalni; Personal; Ustanove; Kompatibilnost (DOTMLPF). Ova metodologija pruža strukturu korisniku da razmotri sve aspekte za razvoj sposobnosti/izgradnje kapaciteta. DOTMLPF je definisan The Joint Capabilities Integration Development System-om ili JCIDS Process-om, koji obezbjeđuje prostor za razmatranja rješenja koja uključuju simulaciju doktrine, organizacije, obuke, rukovođenja i obrazovanja, osoblja i objekata potrebnih za ostvarivanje misije.

3. Doktrina i koncepti

3.1. Normativni okvir

Problematika naoružanja i ubojnih sredstava u Ministarstvu odbrane i Vojski Crne Gore se oslanja na sljedeću zakonsku regulativu:

- Zakon o odbrani Crne Gore ("Službeni list Republike Crne Gore," br. 47/07, Službeni list Republike Crne Gore br. 86/09, 88/09, 25/10, 40/11, 14/12 and 2 / 17)
- Zakon o Vojski Crne Gore ("Službeni list Crne Gore," br. 051/17 of 03.08.2017)
- Zakon o oružju Crne Gore ("Službeni list Crne Gore, br. 10/2015" mart 10, 2015)

Što se tiče doktrinarnog okvira, smjernice za ovu oblast su date u sljedećim dokumentima:

- Strategijski pregled odbrane, jun 2013. godine
- Dugoročni plan razvoja odbrane, 2015. godina
- Dugoročni plan opremanja Vojske Crne Gore (biće prihvaćen u 2019. godini)

Strategijski pregled odbrane je osnova za budući razvoj sistema odbrane. Dokument daje preporuke za preduzimanje mjera koje je neophodno dalje operacionalizovati u stratezijskim i razvojnim dokumentima odbrambenog planiranja. Takođe, Strategijski pregled odbrane predstavlja izvor smjernica za djelovanje svih elemenata sistema odbrane u narednom period, a prije svega za izradu Dugoročnog plana razvoja odbrane.

Dugoročnim planom razvoja odbrane (DPRO) za period od 2019-2028. godine definisani su prioriteti po pitanju naoružanja i ubojnih sredstava. U poglavlju 5.4 DPRO-a jasno je naznačeno da će autonomnost jedinica Vojske Crne Gore u kriznim situacijama obezbijediti formiranjem strateških rezervi goriva, municije i hrane. U cilju efikasnog upravljanja ovim zalihama neophodno je sistemski urediti obezbjeđenje nabavke planiranih količina, čuvanje i znavljanje.

DPRO dalje precizira da su rezerve ubojnih sredstava (UbS, obuhvata municiju i minsko-eksplozivna sredstva) definisane kriterijumima ešaloniranja. Ove rezerve će se čuvati u namjenskim skladištima, koja zadovoljavaju najviše bezbjednosne standarde. Završetkom rekonstrukcije objekata u skladištu "Brezovik" sva perspektivna municija biće odvojena od neperspektivne.

Dugoročni plan razvoja odbrane u poglavlju 3.3.4. takođe naglašava važnost rješavanja viškova UbS u skladištima Vojske, koji i dalje predstavljaju jedan od najvećih bezbjednosnih rizika Crne Gore. Ovaj problem je danas znatno manji u odnosu na 2006. godinu, kada je formirana Vojska Crne Gore, ali je i dalje veoma prisutan. U svjetlu ovog rizika takođe treba posmatrati i napore Ministarstva odbrane Crne Gore da se unaprijedi nivo sigurnog skladištenja ubojnih sredstava u Vojski.

3.2. Propisi naoružanja i ubojnih sredstava

Kao članica NATO-a, Crna Gora će koristiti propise i standarde NATO-a za upravljanje životnim ciklusom naoružanja i ubojnih sredstava. Odsjek za logistiku, Ministarstva odbrane Crne Gore će usvojiti sve relevantne propise i standarde NATO-a kao propise o naoružanju i ubojnim sredstvima Ministarstva odbrane.

Program će koristiti OEBS-a, Small Arms Survey-a, UN SaferGuard-a i ISACS smjernice najbolje prakse da najučinkovitije i najefikasnije implementiraju ove propise i standarde NATO-a.

Uključuje se projekat koji će podržati uvođenje i implementaciju ovih propisa i standarda za upotrebu Ministarstva odbrane i Vojske Crne Gore, prilagođavajući tehničke zahtjeve nacionalnim zakonskim zahtjevima.

3.3. Mjere ZoP, ZiZnR i ZŽS

U narednom periodu Ministarstvo odbrane Crne Gore će nastaviti sa razvojem i usvajanjem podzakonskih akata koji pokrivaju ovu oblast a u skladu su sa važećom zakonskom regulativom Crne Gore, uključujući:

- novi Pravilnik zaštite i zdravlja na radu (ZiZnR) u Vojski Crne Gore (najkasnije 2019, u toku je postupak usvajanja)
- novi Pravilnik o bližem sadržaju poslova zaštite od požara u Vojski Crne Gore (2020)
- novi Pravilnik o bližem sadržaju poslova zaštite životne sredine u Vojski Crne Gore (2020)

3.4. Standardne operativne procedure (SOP-ovi)

U oblasti praćenja životnog ciklusa municije i dalje se primjenjuju standardno operativne procedure u saradnji sa Ministarstvom odbrane Republike Srbije, u oblasti laboratorijskih ispitivanja sklopova i komponenti UbS, a posebno hemijske stabilnosti baruta i raketnih goriva i kontrolnim ispitivanjima, odnosno kontrolnim gađanjima na poligonima.

Provjera ubojnih sredstava vrši se konstantno kroz kontrolno tehničke preglede, laboratorijska ispitivanja sklopova i komponenti UbS, a posebno hemijske stabilnosti baruta i raketnih goriva na kolekcionarnim uzorcima, kontrola ispitivanja UbS (ispitivanje prema posebno pripremljenim programima, tehnički pregled, delaboracija i pregled komponenata i sklopova, ispitivanje gađanjem na poligonu uz mjerenje balističkih parametara i poređenje dobijenih rezultata sa taktičko tehničkim karakteristikama sredstava i dr.) i praćenjem ponašanja municije pri izvođenju bojnih gađanja jedinica.

Na osnovu navedenog daje se konačna ocjena o kategoriji municije i definiše dalji postupak sa istom u smislu njenog daljeg čuvanja, ubrzanog utroška ili zabrane gađanja uz češća ispitivanja u narednom periodu, do potrebe za uklanjanjem iz skladišta, ukoliko je promjena takva da može da predstavlja povećani rizik tokom daljeg skladištenja.

Vojska Crne Gore trenutno raspolaže sa dva vozila koja imaju ADR sertifikat. U pitanju su vozila marke KAMAZ, kapaciteta 7 tona. Vozila smo dobili donacijom, prije nekih pa skoro deset godina.

Za neku budućnost, bilo bi dobro da se obavi nabavka još makar 5 vozila. Bila bi potrebna dva kombija kapaciteta 2 tone i 3 vozila kapaciteta 5-7 tona.

Odredbe civilnog zakona o prevozu opasnih materija, se ne primjenjuju na prevoz opasnih materija prevoznim sredstvima Vojske Crne Gore.

3.5. Opšte smjernice za planiranje upravljanja naoružanjem i ubojnim sredstvima

Za opremanje i modernizaciju deklariranih snaga, u desetogodišnjem periodu izdvojiće se oko 50 miliona eura, bez infrastrukturnih troškova. Finansiranje ovih troškova obezbijediće se kroz budžet za odbranu, donacije i prihode ostvarene prodajom naoružanja i vojne opreme.

Rješavanje viškova vojne opreme i infrastrukture će se nastaviti i u narednom periodu, a u skladu politikom Vlade Crne Gore, dio finansijskih sredstava od prodaje naoružanja i bivših vojnih nepokretnosti opredijeliće se za modernizaciju i opremanje Vojske i izgradnju potrebne infrastrukture u vojnim objektima.

Proces rješavanja zastarjele vojne opreme, municije i ostalih sredstava, koji je započeo prije nekoliko godina, nastaviće da se realizuje neutralizacijom, prodajom ili ustupanjem određenih sredstava civilnim institucijama.

Uključivaće se projekti koji će podržavati upravljanje životnim ciklusom naoružanja i ubojnih sredstava, povezani sa novom opremom koju je dobilo Ministarstvo odbrane i Vojska Crne Gore. Neće se uključivati projekti koji uvode nove vojne sposobnosti.

3.6. Normativni okvir i komunikacija

Procjena je pokazala da u Ministarstvu odbrane i Vojski Crne Gore propisi nijesu adekvatno propisani niti su sveobuhvatno međusobno povezani. Npr. Logistički bataljon ima zadatke iz različitih odjela Ministarstva odbrane, ali inputi nijesu usklađeni; potrebni resursi, npr. osoblje i finansije nijesu delegirani niti dodijeljeni. Kao rezultat, LCM postaje ugrožen. Trenutno, postoje značajna ograničenja koja treba zapaziti u dostupnosti finansijskih i ljudskih resursa. Takođe, pravilan proces planiranja zahtijeva jasnu ideju o stvarnim potrebama.

3.7. Informacije

Razmjena informacija je ključna funkcija za sve zainteresovane strane u projektu.

Računovodstvo i praćenje naoružanja i ubojnih sredstava je osnovna funkcija sigurnog i bezbjednog upravljanja zalihama. Program mora uključivati razvoj i implementaciju ekonomičnog i efikasnog sistema za upravljanje informacijama za naoružanje i UbS, koji zadovoljava zahtjeve relevantnih nacionalnih i međunarodnih tijela, npr. izvozne kontrole i nadležna tijela za naoružanje i UbS.

Od suštinske važnosti je da civilno stanovništvo shvati nacionalnu potrebu za naoružanjem i ubojnim sredstvima, kao potrebu nacionalnoj odbrani.

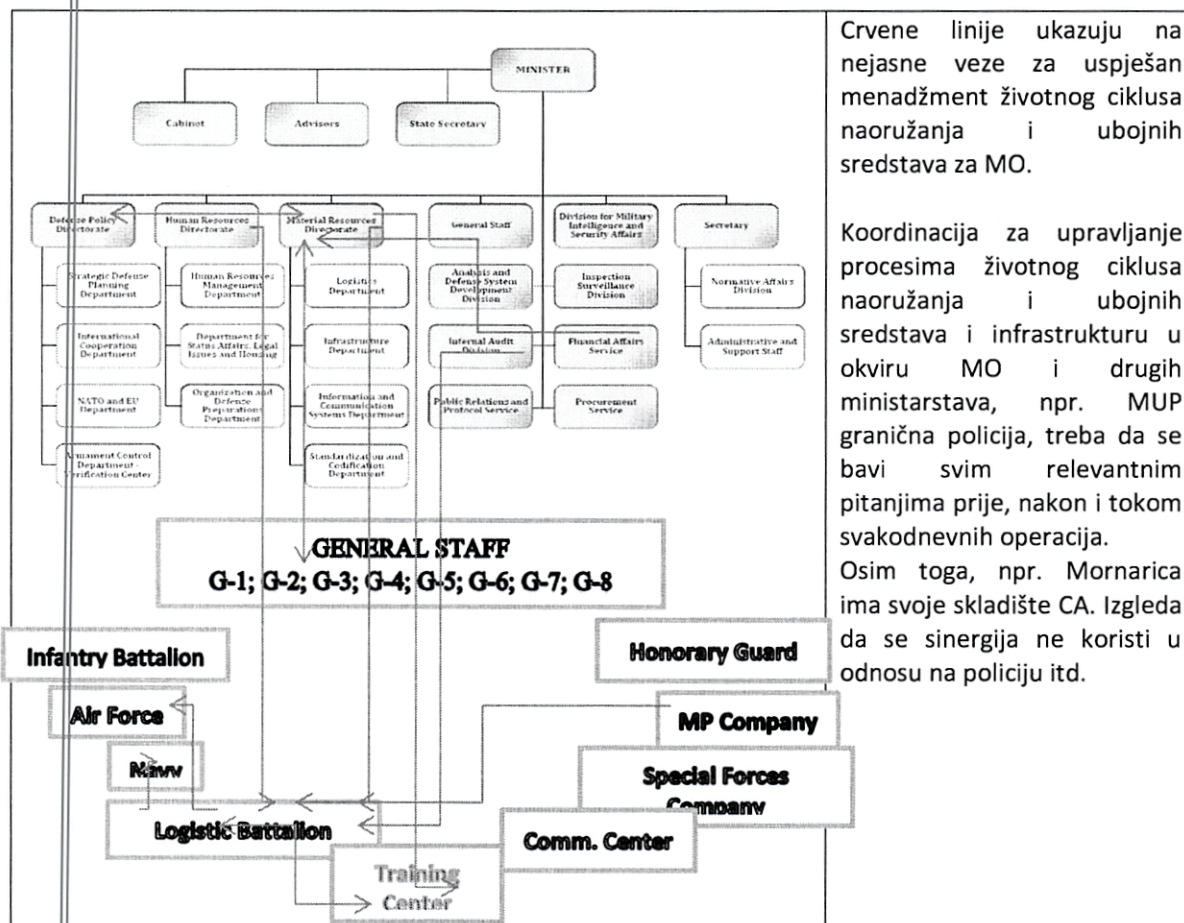
Seveso Directives⁵ su glavno zakonodavstvo EU koje se konkretno bavi kontrolom opasnosti od velikih nesreća na kopnu koje uključuju opasne materije i zahtijevaju od vlasnika takvih lokacija da pruže bitne informacije lokalnom stanovništvu, da održavaju redovne vježbe o hitnim slučajevima i konsultuju se o značajnim promjenama. Ako je Ministarstvo odbrane Crne Gore izuzeto iz Direktive, moglo bi koristiti relevantne principe ili procese.

⁵ <http://ec.europa.eu/environment/seveso/>

4. Organizacioni okvir

Organizacioni okvir za upravljanje životnim ciklusom naoružanja i ubojnih sredstava sastoji se od funkcija koordinacije, kontrole i implementacije sistema.

Postojeća struktura lanca komandovanja naoružanja i ubojnih sredstava/protoka informacija Ministarstva odbrane i Vojske Crne Gore je:

Crvene linije ukazuju na nejasne veze za uspješan menadžment životnog ciklusa naoružanja i ubojnih sredstava za MO.

Koordinacija za upravljanje procesima životnog ciklusa naoružanja i ubojnih sredstava i infrastrukturu u okviru MO i drugih ministarstava, npr. MUP granična policija, treba da se bavi svim relevantnim pitanjima prije, nakon i tokom svakodnevnih operacija. Osim toga, npr. Mornarica ima svoje skladište CA. Izgleda da se sinergija ne koristi u odnosu na policiju itd.

4.1. Procjena nedostajućih organizacionih sposobnosti/procesi

Organizaciona jedinica	Zaključci
Centar za obuku	Centar za obuku – pruža obuku. Centar za obuku treba da bude više uključen i usmjerava životni ciklus naoružanja i ubojnih sredstava – Centar za SALW & Centar za obuku pruža obuku.
LB	LB = Logistički bataljon Što se tiče obuke (opcija): LB može (umjesto Centra za obuku VCG) upravljati

Organizaciona jedinica	Zaključci
	i sprovoditi obuku pružajući stručnost. Normativni okvir: svaki zadatak treba da bude uparen sa resursima i još važnije treba preduzeti mjere kako bi se osiguralo da komanda Kopnene vojske, Mornarice i Vazduhoplovstva bude obaviještena o svakom konkretnom zadatku u vezi sa naoružanjem i UbS. Potrebno je podići svijest u svim odjeljenjima i svim zainteresiranim stranama kako bi se bolje razumio rizik i neophodnost naoružanja i UbS, posebno u SALW-u.
DPO	Direktorat za politiku odbrane (DPO) ima nezavisnu egzistenciju. Čini se da DPO nije dovoljno povezan sa ukupnim procesima vezanim za naoružanje i UbS. Predviđen je pristup prema životnom ciklusu naoružanja i UbS, ali djelimično nedostaje neophodna raspodjela sredstava.
Ministarstvo saobraćaja	Ministarstvo saobraćaja je zainteresovano za Evropski sporazum o međunarodnom drumskom prevozu opasnih materija (ADR). Ovaj vitalni proces još nije implementiran. Veza između MO i Ministarstva saobraćaja je od suštinskog značaja. Ova saradnja mora biti integrisana u obnovu životnog ciklusa naoružanja i UbS. Nova / poboljšana transportna sredstva za osjetljiva UbS, kao i u slučaju transporta goriva i toksičnih materija, nedostaju i moraju se nabaviti.
IBS	IBS = Integrisani aspekti bezbjednosti i sigurnosti. Ova sposobnost ne postoji, ali je ključna za ukupnu bezbjednost i sigurnost. Integralna bezbjednosna i sigurna merenja, npr., moraju se razviti sposobnosti, standardi za osoblje, rad, transport, (ADR) i u skladu sa najboljom praksom, biće dobro da budu integrisana u Sektor za unutrašnju reviziju. Ova sposobnost će uticati i na Vojsku Crne Gore, na opšte rukovanje naoružanjem i UbS-om, kao i na javni život Crne Gore.
IO / NGO's	IO's / NGO's – postoji vrlo malo postojećih saradnji sa nacionalnim IO / NGO's. Istraživanje u CG moglo bi, pored ostalog, otkriti i neke više postojeće sposobnosti, koje bi mogle pozitivno podržati životni ciklus naoružanja i UbS posebno u oblastima ADR-a ili laboratorije.
SUR	SUR = Sektor za unutrašnju reviziju - treba da preuzme sveukupnu kontrolu, u ulozi Nacionalnog tehničkog organa / nacionalne uprave, što je opisano u IATG 01.40. Sektor za unutrašnju reviziju je od suštinskog značaja za kontrolu / inspekciju sveukupnog životnog ciklusa naoružanja i UbS u ministarstvima uključenim na svim relevantnim nivoima.
	Konačno, može se reći da ne postoji kompletno i sveobuhvatno upravljanje životnim ciklusom naoružanja i ubojnih sredstava.

Razvijanje organizacione strukture sposobne za implementaciju sistema upravljanja životnim ciklusom naoružanja i UbS često zahtijeva međunarodnu pomoć. Međutim, Ministarstvo odbrane i Vojska Crne Gore priznaje da oslanjanje na strani kadar, savjetnike ili konsultante za efikasnost zbog nedostatka nacionalnih kapaciteta može imati štetan uticaj na dugoročnu izgradnju kapaciteta nacionalnih kapaciteta.

Pronalaženje prave ravnoteže predstavlja izazov, ali je neophodno za održivost nacionalne organizacione strukture.

Program će obezbijediti međunarodnu pomoć u relevantnim oblastima, sa namjerom da se vremenom smanje i redukuju, dok se kapaciteti i sposobnosti CG ne poboljšaju.

Program će voditi Strateški odbor i njime će upravljati koordinaciona jedinica.

Strateški odbor će se sastojati od:

- Ministar odbrane
- Načelnik Generalštaba
- Generalni direktor Direktorata za materijalne resurse
- Viši predstavnik OEBS-a i drugih međunarodnih organizacija i ambasada u Podgorici
- Viši predstavnici drugih zainteresovanih strana
- Predstavnik koordinacione jedinice

Strateški odbor će se sastajati dva puta godišnje.

Koordinaciona jedinica će se sastojati od:

- Predstavnici Ministarstva odbrane Crne Gore i implementacionih struktura
- Predstavnici OEBS-a i drugih međunarodnih organizacija i ambasada u Podgorici
- Predstavnik projektnih aktera (kada su projekti odobreni i pokrenuti)

Koordinaciona jedinica će se sastajati najmanje jednom mesečno.

Implementacija će biti preduzeta od strane logističke filijale Ministarstva odbrane Crne Gore.

Koordinaciju napora međunarodne podrške će voditi OEBS.

Program će uključivati projekat koji će podržati razvoj nacionalnog tehničkog tijela upravljanja naoružanjem i UbS-om, u okviru Direktorata za materijalne resurse.

5. Obuka

Program će obuhvatiti kompletnu analizu potreba za obukom, kako bi se identifikovale potrebe za obrazovanjem i obukom, na osnovu nalaza iz osnovne studije i kako bi se odredila cjelokupna struktura upravljanja životnim ciklusom naoružanja i ubojnih sredstava.

Analiza potreba za obukom, će dovesti do efikasne obuke i edukacije kadrova, koji će formirati Nacionalni organ i dovoljan broj stručnjaka za upravljanje naoružanjem i ubojnim sredstvima u Ministarstvu odbrane i Vojske Crne Gore.

Principi analize potreba za obukom prikazani su u poglavlju 3 EUExcert Handbook, priručnika za implementaciju standarda zanimanja.⁶

Program će razviti i sprovesti održivi program obuke i obrazovanja. Program će dati veliki naglasak na metodologiju Moderating-Mentoring-Monitoring (3M), pri čemu će međunarodno osoblje u početku pružati direktnu podršku osoblju CG prelazeći na mentorsku ulogu, dok osoblje CG ne postane iskusnije i samopouzdanije, kad prelazi na ulogu monitoringa u kojoj međunarodno osoblje samo posjećuje kako bi se osiguralo da osoblje CG održava i kontinuirano razvija svoje vještine i znanje

⁶ <http://euexcert.org/handbook-for-the-implementation/> [accessed 12 Nov 18]

tokom vremena. Tamo gde je to relevantno, osoblje MO i VCG će dobiti obuku „Obučiti trenera“, kako bi se osiguralo da obuku u određenim vještinama i znanju može pružiti osoblje CG. Program će morati da obezbijedi i obuku za rad u budućoj laboratoriji za ispitivanje stabilnosti baruta i pogonskih goriva, kao i drugih ekoloških i funkcionalnih ispitivanja.

6. Material

6.1. Oprema

Program će identifikovati zahtjeve za opremu, koji dovode do projekata nabavke za odgovarajuću opremu za podršku sigurnog, bezbjednog, efektivnog i efikasnog upravljanja naoružanjem i UbS-om u doglednoj budućnosti.

6.2. Infrastruktura

Veliki značaj pridaje sigurnom i bezbjednom skladištenju naoružanja i UbS-a. Ovaj pojam podrazumeva ne samo razvoj infrastrukture za skladištenje naoružanja i ubojnih sredstava, već i razvoj i primenu najstrožih bezbjednosnih procedura vezanih za skladištenje naoružanja i municije.

Ministarstvo odbrane i VCG je identifikovalo neka područja za poboljšanje, koja će biti podržana osnovnom studijom postojećih lokacija iz analize nalaza koristeći Kontrolnu listu smanjenja rizika IATG⁷ za svaku lokaciju ubojnih sredstava i ISACS alat za procjenu oruzja⁸.

Broj, lokacija i veličina objekata za naoružanje i ubojna sredstva će se odrediti iz navedenih zahtjeva MO i VCG, a obrazloženje će biti dostupno svim relevantnim zainteresovanim stranama.

Prije osnovnih studija, MO i VCG zatražili su pomoć u ovim oblastima:

- Unapređenje infrastrukture skladišta,
- Instaliranje odgovarajućih sigurnosnih sistema za skladištenje,
- Instalacija protivpožarnog sistema i opreme,
- Unapređenje sistema skladišnih evidencija,
- Unapređenje sistema za upravljanje i kontrolu municije,
- Perimetrija i video nadzor.

Program će razmotriti obezbeđivanje poligona za nadzor naoružanja i raketa velikog kalibra, kao i uništavanje ubojnih sredstava sa nestabilnim barutom detonacijom na otvorenom.

6.3. Logistika (održivost)

Životni ciklus naoružanja i ubojnih sredstava u Ministarstvu odbrane:

Životni ciklus naoružanja i ubojnih sredstava sastoji se iz četiri faze⁹:

1. Planiranje,
2. Nabavka,

⁷ <https://www.un.org/disarmament/un-safeguard/risk-reduction-process-levels/>

⁸ <http://smallarmsstandards.org/tools/> [Accessed 13 Nov 18]

⁹ References to describe the four phases of the life cycle: „A Practical Guide to Life-cycle Management of Ammunition“, Jovana Carapic, Eric J. Deschambault, Paul Holtom, Benjamin King; published by the Small Arms Survey, Graduate Institute of International and Development Studies, Geneva, Switzerland, 2018

3. Upravljanje zalihama,
4. Odlaganje.

Svaka od ove četiri faze uključuje specifične procese i aktivnosti koje pružaju konkretne rezultate. Svi elementi životnog ciklusa moraju da funkcionišu na koherentan, koordiniran i međusobno komplementaran način, uz maksimalno smanjenje rizika od neplaniranih eksplozija (UEMS) i eventualnih diverzija i krađa.

1. Planiranje: Planiranje životnog ciklusa naoružanja i ubojnih sredstava vrši se na operativnom nivou, u Ministarstvu odbrane Crne Gore. Usled nedostatka odgovarajućeg kadra na svim nivoima, kao i nepostojećih kapaciteta na državnoj teritoriji za proizvodnju i remont naoružanja i municije, proces planiranja životnog ciklusa je znatno otežan i ograničen u kvantitativnom i kvalitativnom smislu i sprovodi se na bilateralnoj saradnji sa Ministarstvom odbrane Republike Srbije.

Postojeći planovi se odnose na remont i ostale vidove održavanja sredstava, uključujući i odlaganje, ali se realizacija planova često odlaže ili kvantitativno mijenja, jer najčešće zavisi od raspoloživih budžetskih sredstava Ministarstva odbrane, koja su podložna smanjenju zbog mnogih drugih prioritetnih troškova.

2. Nabavka: Ministarstvo odbrane Crne Gore raspolaže sa vrlo ograničenim kapacitetima za proizvodnju naoružanja i ubojnih sredstava. Takođe, u sadašnjoj situaciji, ne može se govoriti o značajnijom proizvodnji naoružanja i ubojnih sredstava u civilnoj industriji Crne Gore, posebno ne u smislu potreba Vojske Crne Gore. U našoj zemlji funkcionišu dvije private kompanije koje se bave proizvodnjom naoružanja i ubojnih sredstava ("Poliex" Berane i "Tara" Mojkovac), čiji proizvodni program u najvećoj mjeri ne pokriva potrebe Vojske.

Što se tiče nabavke sa tržišta, to je model opremanja kojim se sa tržišta gotovih proizvoda pribavljaju sredstva naoružanja i ubojnih sredstava radi dostizanja zahtijevanog stepena operativnih sposobnosti Vojske. MO CG se u životnom ciklusu skoro isključivo mora oslanjati upravo na nabavke naoružanja i ubojnih sredstava sa tržišta i to inostranog. Pri planiranju i realizaciji nabavki takođe se mora voditi računa da se nabavljaju sredstva koja ispunjavaju NATO standard. Međutim, ovo znatno povećava troškove ukupnog životnog ciklusa svakog pojedinačnog sredstva.

3. Upravljanje zalihama: Kao što je prethodno navedeno, upravljanje zalihama sastoji se iz sledećih elemenata:

- a) uvođenjem sredstva u upotrebu,
- b) skladištenje,
- c) nadzor,
- d) provjeru,
- e) održavanje (tehnički pregledi, remont, i reviziju),
- f) korišćenje sredstva,
- g) odlaganje (kao poslednja faza životnog ciklusa).

a) Nakon završene nabavke, vrši se kontrola kvaliteta i uvođenje sredstava u upotrebu.

Pod kontrolom kvaliteta naoružanja i vojne opreme podrazumijeva se utvrđivanje usaglašenosti proizvoda, sa tehničkim i drugim propisima odnosno standardima, na osnovu mjerenja, ispitivanja i posmatranja.

Nakon izvršenog kvalitativnog i kvantitativnog prijema naoružanja, vrši se njegovo uvođenje u operativnu upotrebu.

- b) Skladištenje

Nakon izvršene nabavke, vrši se popuna jedinica Vojske Crne Gore, nedostajućim količinama naoružanja i ubojnih sredstava koja se skladište i čuvaju u trupnim skladištima jedinica. Dio naoružanja i opreme čuva se u skladištima kao operativne reserve.

U skladištima se vrši prijem, smještaj, čuvanje, kontrola i održavanje, izdavanje i manipulacija, u skladu sa nacionalnim propisima i naređenja pretpostavljene komande.

Nacionalni propisi vezani za smještaj, čuvanje, rukovanje i raspolaganje i ubojnim sredstvima, moraju se dosledno primjenjivati.

c) Nadzor

Nadzor nad naoružanjem i ubojnim sredstvima vrši se konstantno, od strane korisnika sredstava, pretpostavljenih komandi, stručnih organa, kroz redovne i planske kontrole.

d) Provjera

Provjera ispravnosti i tehničkih karakteristika naoružanja na upotrebi vrši se konstantno kroz osnovno održavanje istog i periodično kroz tehničko održavanje (prilikom izvršenja tehničkih pregleda), kao i prilikom realizacije gađanja sa istim.

Provjera ubojnih sredstava vrši se konstantno kroz kontrolno tehničke preglede, laboratorijska ispitivanja sklopova i komponenti UbS, a posebno hemijske stabilnosti baruta i raketnih goriva na kolekcioniranim uzorcima, kontrolna ispitivanja UbS (ispitivanje prema posebno pripremljenim programima, tehnički pregled, delaboracija i pregled komponenata i sklopova, ispitivanje gađanjem na poligonu uz mjerenje balističkih parametara i poređenje dobijenih rezultata sa taktičko tehničkim karakteristikama sredstava i dr.) i praćenjem ponašanja municije pri izvođenju bojnih gađanja jedinica.

Na osnovu navedenog daje se konačna ocjena o kategoriji municije i definiše dalji postupak sa istom u smislu njenog daljeg čuvanja, ubrzanog utroška ili zabrane gađanja uz češća ispitivanja u narednom period, do potrebe za uklanjanjem iz skladišta, ukoliko je promjena takva da može da predstavlja povećani rizik tokom daljeg skladištenja.

e) Održavanje

Tipovi održavanja su:

- osnovno održavanje;
- tehničko održavanje;
- revizija;
- remont;
- kontrolni testovi.

Sistem održavanja je hijerarhijski sistem sa tri nivoa:

- Nivo I: korisnik, posada - posluga;
- Nivo II: jedinice za logističku podršku u Vojsi i civilna preduzeća;
- Nivo III: civilna preduzeća i inostrani remontni zavodi.

Tehnički pregled UbS podrazumijeva prvo vizuelnu provjeru ispravnosti i kompletnosti UbS, radi otkrivanja mogućih promjena na UbS, utvrđivanja uzroka njihovog nastajanja i radi preduzimanja potrebnih mjera. Redovni tehnički pregled UbS obavljaju jedinice VCG za održavanje UbS, a po potrebi i tehnički remontni zavod za UbS kao ispomoć tehničkom održavanju. Vanredni tehnički pregled UbS obavljaju određene stručne ekipe, komisije i pojedinci prema posebnim zahtjevima.

4. Rashodovanje:

Rashodovanje naoružanja i ubojnih sredstava predstavlja završetak njihovog životnog ciklusa. Vršiti se u sledećim slučajevima:

- kada su naoružanje i ubojna sredstva neispravna za dalju upotrebu i čuvanje, a remont nije moguć ili nije rentabilan ili opravdan;
- kada se pojedine vrste naoružanja i ubojnih sredstava oglašavaju zastarjelim, suvišnim ili nepodobnim za dalju upotrebu;
- kada isteknu vremenski i eksploatacioni resursi;

Uništavanje naoružanja i ubojnih sredstava vrši se isključivo po utvrđenim procedurama. Okviri koji su neophodni za obezbjeđenje životnog ciklusa naoružanja i municije su:

- normativni okvir
- organizacioni okvir
- infrastruktura, sredstva i oprema
- ljudski resursi

6.4. Bezbjednost

Postoje tri osnovna elementa za upravljanje naoružanjem i UbS:

- Safety OF the WEO
- Safety FROM the WEO
- Security of the WEO

Program će razmotriti fizičku sigurnost naoružanja i ubojnih sredstava i informacijsku sigurnost sistema upravljanja.

7. LJUDSKI RESURSI

Za kvalitetno praćenje životnog ciklusa naoružanja i ubojnih sredstava potrebno je i odgovarajuće ljudstvo, obučeno i u dovoljnom broju na svim nivoima rukovođenja i komandovanja.

Program će uključiti osnovnu studiju kako bi se utvrdila struktura upravljanja naoružanjem i UbS od strane MO i VCG, koja je potrebna za upravljanje sadašnjom i predviđenom budućom zalihom naoružanja i UbS.

Ova studija će razmotriti, između ostalog:

- potrebne strukture,
- stope fluktuacije osoblja,
- regrutovanje i selekcija,
- promocija i napredovanje,
- potrebe za početnom obukom i obrazovanjem,
- kontinuirani profesionalni razvoj osoblja,
- put karijere za članove MO i VCG.

koji će izvući profile uloga i kriterijume za promociju / napredovanje koji će informisati potrebe za obrazovanjem i obukom za održivu budućnost.

Primjeri profila uloga mogu se vidjeti u Međunarodnim tehničkim smjernicama o municiji (IATG)¹⁰ i preko sajta Instituta inženjera eksploziva¹¹.

¹⁰ <https://www.un.org/disarmament/un-safeguard/>

¹¹ <https://iexpe.org/role-profiles/>

7.1. Rezime nedostajućih kapaciteta

	Potrebne sposobnosti / sredstva	Organizacija
Djelimično na raspolaganju	- Sveukupno upravljanje i kontrolisanje naoružanjem i UbS-om - Saradnja sa IO's / NGO's u CG i inostranstvu - Rukovanje objektima za naoružanje i municiju - Evropski sporazum o međunarodnom drumskom prevozu opasnih materija (ADR). - Doktrinarna i organizaciona obuka i edukacija o naoružanju i ubojnim sredstvima.	- MO - DPO - Logistički bataljon - Ministarstvo saobraćaja - SUR - Centar za obuku - GO's / NGO's
Nedostaje	- Nevizuelni nadzor municije i zaliha - Rukovanje municijom i njenom infrastrukturuom - Naoružanje i UbS- ekspertiza i dodijeljena sredstva - Kapacitet obuke stručnjaka za upravljanje naoružanjem i UbS-om - Kapacitet za odlaganje municije i poligona za uništenje - Infrastruktura sa čuvanjem bezbjednosti i sigurnosti u skladu sa najboljom praksom OEBS-a - Koordinacija sa organizacijama	- IBS - MO - GS - LB - Laboratorija - Koordinacija sa GO's / NGO's

APPENDIX 1

8. Stanje infrastrukture, objekata i opreme

U cilju blagovremenog i neprekidnog snabdijevanja formiraju se zalihe sredstava. Zalihe se skladište u skladištima za naoružanje i ubojna sredstva i formiraju za funkcionisanje jedinica VCG u miru. Rezerve rezervi se formiraju i skladište u skladištima VCG ili u kapacitetima izvan sistema odbrane i prvenstveno su namijenjene za osiguranje funkcionisanja VCG u kriznim situacijama.

8.1. Postojeća infrastruktura

Vojska Crne Gore trenutno raspolaže sa pet skladišta ubojnih sredstava (Brezovik, Taraš, Pljevlja, Sasovići, Pristan), od kojih je Ministarstvo odbrane kao perspektivna odredilo tri skladišta: "Brezovik" u Nikšiću, "Taraš" u Danilovgradu i "Nova Lokacija" u Pljevljima. U ovim skladištima se takođe čuva i naoružanje.

U navedenih pet skladišta UbS, ima 1.533.63 tona viškova ubojnih sredstava, dok se na listama za uništavanje nalazi 738,56 tona ubojnih sredstava. Manji dio ovih ubojnih sredstava je smanjene stabilnosti, dok su skoro svim ostalim sredstvima istekli vremenski resursi. Viškovi i dalje predstavljaju značajan bezbjednosni problem za Crnu Goru, tako da je rješavanje viškova jedan od najznačajnijih prioriteta u sistemu odbrane u narednom periodu.

Takođe, veliki značaj se pridaje i sigurnom skladištenju naoružanja i UbS. Ovaj pojam podrazumijeva ne samo razvoj infrastrukture za čuvanje i zaliha i rezervi naoružanja i UbS, već i razvoj i primjenu najstrožih bezbjednosnih procedura vezanih za skladištenje naoružanja i ubojnih sredstava.

U cjelini, može se zaključiti da stanje infrastrukture za sigurno skladištenje naoružanja i UbS još uvijek nije zadovoljavajuće. Skladište Taraš je u dobrom stanju, skladište Pljevlja u nekoj mjeri, a skladišta u VO Brezovik koji su namenjeni za skladištenje naoružanja i UbS su rekonstruisani i u dobrom su stanju. Međutim, VO Brezovik zahtijeva dalji rad na rekonstrukciji skladišta, prvenstveno u zaštiti od požara (hidrantska mreža), a skladište Sasovići, iako u opšte dobrom stanju, zbog loše pirotehničke sigurnosti u odnosu na obližnje naselje, zahtijeva prelazak na povoljniju lokaciju.

8.1.1. Skladište „SASOVIĆI” Zelenika

Ovo skladište je glavna lokacija za skladištenje municije i naoružanja Mornarice. Takođe, čuva kolekciju baruta, koja u saradnji sa TRZ Kragujevac služi za nadzor stabilnosti baruta.

Stanje objekata i cjelokupnog skladišta je prilično dobro, ali je pirotehnička sigurnost ugrožena jer su najbliže kuće u obližnjem naselju Sasovići udaljene samo oko 150 m.

Spoljni transport:

Od glavne komunikacije – magistrale do skladišta postoji dvosmjerni put ograničenog kapaciteta i propusne moći. Kretanje vozila veće nosivosti je ograničeno.

Unutrašnji transport:

Pored svih objekata postoji linijska povezanost jednom jednosmjernom komunikacijom koja pruža ograničene mogućnosti mimoilaženja i manipulacije vozilima. U cijeloj unutrašnjosti kompleksa samo na jednoj raskrsnici postoji mogućnost okretanja i manipulacije teretnim vozilima ali i to otežano.

Površina: 40 435 m²

Spoljašnja pirotehnička bezbjednost: ugrožena

Unutrašnja pirotehnička sigurnost: nije zadovoljavajuća

Pirotehnička sigurnost unutrašnjeg dijela skladišta je zadovoljavajuća, ali nije zadovoljavajuća u odnosu na administrativni objekat, jer, kao što je navedeno, administrativna zona nije odvojena od tehničke.

Zbog ugrožene pirotehničke sigurnosti, pokrenuli smo proces premještanja svih ubojnih sredstava pohranjenih u Sasovićima u skladišta Brezovik i Taraš.

8.1.2. Skladište „TARAŠ” Danilovgrad

Stanje objekata: Objekti su u dobrom tehničkom stanju

Kapacitet: 800 t

Opasnost od eksplozije: nema municije sa nestabilnim barutom.

Pirotehnička bezbjednost: nije ugrožena

Skladište Taraš je perspektivno skladište. U cilju sigurnog skladištenja municije, u okviru MONDEM programa izvršena je rekonstrukcija ovog skladišta. Rekonstrukcija je završena u maju 2011. godine.

8.1.3. Skladište „BREZOVIK” Nikšić – osnovni podaci

Površina: 140 ha

Skladište Brezovik je jedno od pet skladišta gdje se sada čuvaju ubojna sredstva Vojske Crne Gore. To je najveće skladište gdje je smješteno oko polovine ukupnih UbS.

Kapacitet skladišta je 7.750 tona.

Skladište Brezovik je jedno od 3 (tri) perspektivna skladišta koje je predviđeno za smještaj rezervi municije za potrebe VCG. Kapacitet rekonstruisanog skladišta je 2.800 tona.

Po rješavanju viškova sva municija je predviđena da se čuva u 7 (sedam) rekonstruisanih objekata. Sve reserve i dio viškova, koja sadrže barutna punjenja, sada su smještene u ovim magacinima. Oko dijela skladišta gdje su smještena ubojna sredstva biće izgrađena posebna ograda.

8.1.4. Skladište “NOVA LOKACIJA” Pljevlja (Židovići)

Površina: 465 462 m²

Stanje objekta: Objekti su u dobrom tehničkom stanju

Kapacitet: 400 t

Opasnost od eksplozije: nema municije sa nestabilnim barutom

Pirotehnička bezbjednost: nije ugrožena

Objekti su rekonstruisani 2014. godine. Postavljen je limeni krov, antistatic pod, oluci i popravljena gromobranska instalacija

8.1.5. Planovi za nastavak rješavanja viškova ubojnih sredstava

Rješavanje preostalih viškova UbS u Crnoj Gori je i dalje jedan od najvažnijih prioriteta našeg Ministarstva odbrane. Viškovi će se dalje rješavati kroz sledeće programe

- Projekat u saradnji sa OEBS-om i drugim zainteresovanim stranama,
- Nastavak projekta sa NATO Trust fondom,
- Projekat u saradnji sa ITF-om,
- Nastavak preventivnog uništavanja municije sa nestabilnim barutima i druge kritične municije, u organizaciji Ministarstva odbrane.

Planiran je i nastavak prodaje dijela trenutnih operativnih rezervi naoružanja i UbS, koja nisu kompatibilna sa našim standardima. Konkretno, vršila bi se prodaja postojećeg naoružanja i ubojnih sredstava kalibra 7,62 mm, 7,9 mm, protivoklopnih sredstava i sl. Za dobijena novčana sredstva od prodaje navedenih sredstava, nabavljali bismo naoružanje i ubojna sredstva koja su kompatibilna sa našim standardima.

APPENDIX 2

9. Identifikovane potrebe

9.1. Prioriteti

U Strateškom pregledu odbrane Crne Gore navodi se da Ministarstvo odbrane i Vojska Crne Gore ne mogu istovremeno razviti sve neophodne kapacitete u upravljanju naoružanjem i ubojnim sredstvima, u nastavku su prioriteti:

- Uništavanje viškova naoružanja i ubojnih sredstava
- Povećanje bezbjednosti i sigurnosti infrastrukture za naoružanje i UbS
- Kapacitet za obuku stručnjaka za naoružanje i ubojna sredstva
- Razvoj sposobnosti za zaštitu kritične vojne infrastrukture
- Izrada SOP regulativa za naoružanje i ubojna sredstva

U skladu sa tim prioritetima, završiće se novi sastav (formiranje jedinica) Vojske Crne Gore, a na osnovu toga i materijalna formacija.

Formiranje materijalne formacije VCG takođe definiše naoružanje, UbS i opremu koju VCG treba da odbaci, bilo da je u upotrebi ili u njenim rezervama.

10. Infrastruktura, sredstva i oprema

10.1. Nastavak rekonstrukcije skladišta ubojnih sredstava u Brezoviku

Preostali radovi po pitanju rekonstrukcije skladišta Brezovik u skladu sa Glavnim infrastrukturnim projektom:

- Rekonstrukcija hidrantske mreže (PRIORITET)
- Uspostavljanje video nadzora, perimetrijskog Sistema i ostalih bezbjednosnih sistema
- Uspostavljanje unutrašnjeg Sistema osvjetljenja
- Rekonstrukcija unutrašnjih i prilaznih saobraćajnica
- Ostali radovi

10.2. Rekonstrukcija skladišta ubojnih sredstava u Pljevljima

Treba da se uradi:

- Ugradnja perimetrijske zaštite i video-nadzora
- Rekonstrukcija ograde
- Rekonstrukcija hidrantske mreže

Novi projekat za ove radove trebalo bi da bude uspostavljen blagovremeno, nezavisno od drugih projekata. Koja međunarodna zainteresovana strana će uglavnom podržati ovaj projekat trebalo bi odlučiti tokom prvog kvartala 2019. godine.

10.3. Ispitivanje stabilnosti baruta

Ispitivanje hemijske stabilnosti malodimnih baruta i raketnih goriva je neophodno i obavezno, jer UbS koja su laborisana sa barutom za koji se ustanovi da je nestabilan su veoma opasna za dalje

skladištenje i čuvanje, moraju se odmah odvojiti od ostalih UbS i u propisnom vremenskom period delaborisati i uništiti.

Nestabilni baruti se hemijski razgrađuju a reakcija razgrađivanja je praćena oslobađanjem toplote. Kako je odvođenje toplote iz čaure barutnog punjenja ograničeno može da dođe do samozapaljenja baruta, a samim tim i događaja sa nesagledivim posljedicama.

U bivšoj SFRJ, a kasnije u SR Jugoslaviji i Državnoj zajednici Srbija i Crna Gora ispitivanje hemijske stabilnosti malodimnih baruta i raketnih goriva vršeno je u TRZ Kragujevac, kao jedinoj ustanovi u regionu koja je bila specijalizovana za ispitivanje hemijske stabilnosti baruta i raketnih goriva. Za naša ubojna sredstva postojale su, a i sada postoje, 2 (dvije) kolekcije baruta, u TRZ Kragujevac i skladištu Sasovići. Rezultati ispitivanja hemijske stabilnosti baruta od uzoraka uskladištenih u kolekciji baruta Sasovići su veoma značajni jer pravovremeno signaliziraju na preduzimanje neophodnih mjera radi uklanjanja ubojnih sredstava koja su postala rizična za dalje skladištenje.

Ispitivanje hemijske stabilnosti baruta i raketnih goriva se svake godine planira kroz Plan bilateralne saradnje dva ministarstva. Na osnovu navedenog Plana predstavnici TRZ Kragujevac vrše uzorkovanje i ispitivanje prema propisanim standardima. Ispitivanje zajedničkih uzoraka vrši se bez naknade, po osnovu korišćenja kolekcije baruta u skladištu Sasovići, dok ispitivanje uzoraka za mornarička UbS, koja Vojska Srbije nema, vrši se kroz zaključenje ugovora.

Međutim Ministarstvo odbrane Republike Srbije je, zbog starosti sredstava, većinu zajedničkih sredstava remontovalo ili utrošilo na gađanju, tako da više nemaju potrebe za ispitivanjem navedenih uzoraka.

Da bi se ovaj problem prevazišao, kao i potrebu za autonomnosti rada Ministarstva odbrane mora izvršiti nabavku jedne laboratorije za ispitivanje hemijske stabilnosti baruta i raketnih goriva za svoje potrebe. Smatramo da bi naše potrebe mogla da zadovolji manja, trupna laboratorija.

10.4. Planovi za naredni period po pitanju testiranja stabilnosti baruta

- preseljenje postojeće kolekcije baruta iz Sasovića na drugu lokaciju.
- nabavka 2 male mobilne laboratorije za testiranje

Ministarstvo odbrane treba u saradnji sa OEBS-om da pokuša da dobije dvije mobilne laboratorije za ispitivanje hemijske stabilnosti baruta i raketnih goriva, kao donaciju. Takođe, treba da planiramo obuku najmanje dva lica za rad sa navedenim laboratorijama.

Ukoliko u sledećoj godini ne dobijemo predmetne mobilne laboratorije, predlažemo da za 2020. godinu planiramo novčana sredstva i nabavimo iste.

Po mogućnosti, obezbjeđenje stacionarne laboratorije za testiranje – za naredni period.

11. Zajednički program sa ITF ustanovom

Jedan od programa za uništavanje viškova je i budući ITF projekat.

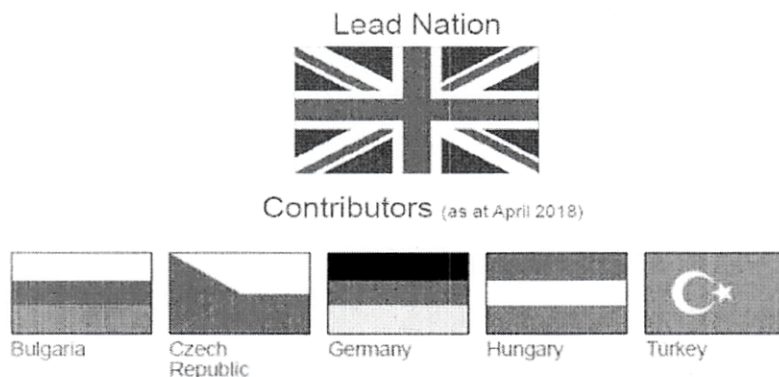
Vlada Crne Gore i ITF ustanova za jačanje ljudske bezbjednosti Republike Slovenije potpisale su 19.07.2018. godine Memorandum o razumijevanju na području protivminskog djelovanja, uništavanja konvekcionalnog oružja i fizičke bezbjednosti i upravljanja zalihama.

Ovaj program je pretežno namijenjen za pomoć Ministarstvu unutrašnjih poslova Crne Gore, ali dio sredstava će se odvojiti i za Ministarstvo odbrane. Preko ovog programa planirano je da se uništi 116,69 tona UbS Vojske Crne Gore.

U toku je procedura raspisivanja tendera za izbor najpovoljnijih ponuđača za realizaciju ovog programa. Prema procjenama, uništavanje navedene količine UbS trebalo bi da se završi najkasnije sredinom 2019. godine.

Važno je napomenuti da ovaj program ima mogućnost naknadnog dodavanja viškova sredstava za uništavanje, kao i obezbjeđenje sigurnog skladištenja naoružanja i vojne opreme Vojske Crne Gore, u skladu sa obezbjeđenim novčanim sredstvima.

12. NATO fond povjerenja – osnovni podaci

Vlada Crne Gore je u saradnji sa NATO agencijom NSPA (NATO Support and Procurement Agency) kandidovala da se dio viškova riješi putem NATO Fonda povjerenja (Trust fond). Studija izvodljivosti, koju je u potpunosti finansirala Velika Britanija, koja je i vodeća nacija, je izrađena tokom 2014. godine i prihvaćena od NATO komiteta, čime su se stvorili uslovi za formiranje NATO Fonda povjerenja za realizaciju ovog projekta.

Municija koja je stavljena na listu za uništavanje putem ovog programa je uglavnom mornarička i vazduhoplovna municija velikih kalibara, koja se nalazi u skladištima UbS Pristan i Taraš, ukupne težine 454,32 t. treba reći da se uglavnom radi o velikim i kompleksnim minsko-eksplozivnim sredstvima za koja do tada nismo mogli iznaći rješenje za adekvatno i bezbjedno rastavljanje i uništavanje (u pitanju su morske mine, rakete i torpeda, kao i vazduhoplovna raketna sredstva).

Implementacija projekta neutralizacije UbS NATO Fonda povjerenja započela je krajem 2017. godine, od kada je uništeno 129,32 tone viškova ubojnih sredstava ili 28,46% od ukupno planirane količine od 454,32 tone.

U maju 2018. godine NSPA je raspisala međunarodni tender za uništavanje preostalih 325 tona. U toku je izbor najpovoljnijih ponuđača. U planu je da se neutralizacija putem ovog programa završi sredinom 2019. godine.

Najvažnija iskustva projekta NATO Fonda povjerenja:

- *Kroz ovaj program rješavamo velika i kompleksna UbS za koja nismo mogli iznaći rješenje kroz druge programe.*

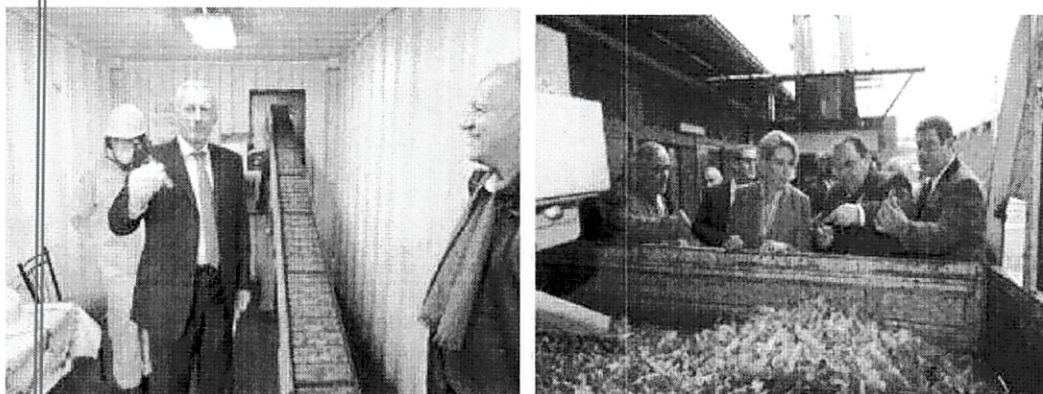
13. "Pilot Projekat" sa MO Albanije – osnovni podaci

Kako bi dokazali da je moguće prebaciti i uništiti određene količine viškova municije van zemlje, Crna Gora i Republika Albanija su realizovale tzv. Pilot projekat, koji je predviđao uništenje 17 tona metka 20 mm u skladištu Mjekes u Albaniji.

Ovaj projekat je podržan od strane NSPA, a Tehnički sporazum (TA) za realizaciju ovog projekta između dva ministarstva odbrane je potpisan u oktobru 2014.

U skladu sa TA, Crna Gora je snosila troškove transporta, NSPA troškove demilitarizacije, dok je Albanija koristila svoje kapacitete za uništenje (fabrika "Mjekes").

Municija je uspješno isporučena na navedenu lokaciju u novembru 2014. i uspješno uništena.

Najvažnija iskustva Pilot projekta:

- Iako mali po obimu, ovaj projekat je značajan kao pokazatelj da je moguće uspješno i efikasno municiju iz jedne države prebaciti preko državne granice i neutralisati je u drugoj državi, kroz sporazum dva ministarstva odbrane, uprkos brojnim administrativnim preprekama.
- Jedini negativan aspekt programa je bio relativno veliko vrijeme koje je utrošeno na usaglašavanje Tehničkog sporazuma između dva ministarstva odbrane

14. Program preventivnog uništavanja u Crnoj Gori **osnovni podaci**

Preventivnim uništavanjem rješava se municija koja se hitno mora uklanjati po prioritetima iz skladišta Vojske Crne Gore, zbog nestabilnosti baruta.

Takva municija se mora u propisanom roku uništiti.

Ovaj način rješavanja viškova se realizuje putem angažovanja kapaciteta domaćih kompanija, prije svega kompanije "Poliex" Berane.

Do sada je po ovom programu uništeno 395,55 tona viškova ubojnih sredstava. Ostalo je da se uništi još 287,87 tona.

Najvažnija iskustva programa preventivnog uništavanja:

Za ovakav program uvijek je ograničavajući faktor budžetska sredstva Ministarstva odbrane koja treba da se izdvoje u ovu svrhu.

Veoma ograničeni kapaciteti Vojske Crne Gore za održavanje UbS, tako da se municija za koju se utvrdi nestabilnost baruta mora hitno rješavati angažovanjem lokalnih kompanija na teritoriji Crne Gore. Iz ovog razloga, svaki budući program uništavanja viškova UbS bi trebalo da sadrži i mogućnost hitnog reagovanja za ovakve potrebe.

15. Zaključak

Jedan od vodećih bezbjednosnih rizika Crne Gore i dalje je višak ubojnih sredstava koji se nalazi u skladištima Vojske Crne Gore. Nakon obnove nezavisnosti, pa do sada, riješeno je preko 86% viškova ubojnih sredstava. Jedan dio ovih viškova riješen je putem prodaje, a znatan dio kroz nekoliko programa za rješavanje viškova i to:

- 1) **MONDEM program** – u toku, završava se ove godine,
- 2) **NATO fond povjerenja** – u toku,
- 3) **Tehnički sporazum** sa Vladom Sjedinjenih država o uništenju naoružanja i municije. Ovaj program je završen 2013. godine i to veoma uspješno.
- 4) **"Pilot Projekat"** u saradnji sa Ministarstvom odbrane Albanije. Ovaj projekat je uspješno realizovan 2014. godine,
- 5) **Preventivno uništavanje** municije sa nestabilnim barutima i druge kritične municije, u organizaciji Ministarstva odbrane. Ovo je stalan program.

U toku su pripreme za početak realizacije još jednog međunarodnog projekta korišćenjem finansijskih sredstava ITF fonda.

Trenutno, u skladištima Vojske Crne Gore imamo ukupno 2500 tona UbS, od čega je 1534 tone u višku, dok se od te količine na listama za uništavanje nalazi 739 tona UbS.

Obzirom na značaj i specifičnost ubojnih sredstava, pored rješavanja viškova UbS i razvoja kapaciteta sigurnog skladištenja postoji velika potreba i za obukom i edukacijom ljudstva za rad sa ovim sredstvima.

Najvažniji cilj je razvijanje sopstvenih održivih kapaciteta, što će podrazumijevati popunu kvalitetnim kadrom, kontinuirano obučavanje ljudstva, izgradnju skladišta UbS i rekonstrukciju postojećih, nabavku novog i kvalitetnog naoružanja i sledujuće municije u skladu sa našim standardima.

Vojska Crne Gore trenutno raspolaže sa pet skladišta ubojnih sredstava (Brezovik, Taraš, Pljevlja, Sasovići, Pristan) od kojih je Ministarstvo odbrane odredilo kao perspektivna tri skladišta: "Brezovik" u Nikšiću, "Taraš" u Danilovgradu i "Nova Lokacija" u Pljevljima.

Najvažnija činjenica u vezi sigurnog skladištenja u Sasovićima je da uslovi pirotehničke bezbjednosti nijesu ispunjeni, što je osnovni razlog potrebe za dislociranjem UbS iz Sasovića na Brezovik i Taraš.

Urađen je glavni projekat rekonstrukcije skladišta Brezovik, od čega su završeni radovi na rekonstrukciji svih magacina za skladištenje UbS. U toku su radovi na rekonstrukciji ograde, ostali radovi predviđeni projektom još nijesu urađeni zbog nedostatka novčanih sredstava. Od ovih radova, prioritetno treba rješavati dio projekta koji se odnosi na protivpožarno obezbjeđenje skladišta Brezovik, konkretno hidrantske mreže.

Ministarstvo odbrane treba u saradnji sa OEBS-om da pokuša da dobije dvije mobilne laboratorije za ispitivanje hemijske stabilnosti baruta i raketnih goriva, kao donaciju. Po mogućnosti, obezbjeđenje i stacionarne laboratorije za testiranje, za naredni period.